

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TO'G'RI YOZISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRUVCHI O'QUV TOPSHIRIQLARNING TAVSIFI

Subxonova Sanobar

Navoiy davlat pedagogika instituti doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining to'g'ri yozish ko'nikmasini rivojlantirishda o'quv topshiriqlarining qay turlaridan foydalanish samarali kechishi hamda ularning tavsifi haqida fikr yuritiladi. Ona tili fanidan mashqlar tizimi hamda to'g'ri yozish malakasini rivojlantirishga oid mashqlar mazmuni tahlil ostiga olingan.

Kalit so'zlar: *to'g'ri yozish, imlo, topshiriq, boshlang'ich ta'lim, mashqlar tizimi, savodxonlik, topshiriqlar tizimi, orfografiya, metodika, ko'rish omili, eshitish omili.*

Kirish. Jamiyatda har bir shaxsning adabiy til me'yorlari asosida to'g'ri yozishi – savodxonlik darajasi madaniylikning muhim belgilaridandir. Yozma nutqning to'g'ri va to'kis bo'lmog'i uchun esa imlo qoidalarini nazariy va amaliy jihatdan puxta bilish shartdir. Chunonchi, imlo qoidalari – savodxonligimiz asosi desak mubolag'a bo'lmaydi. Imlo adabiy tilning yozma shakli bilan aloqador bo'lib, u to'g'ri yozish qoidalarini o'rgatuvchi hamda ular haqida batafsil ma'lumot beruvchi tilshunoslikning alohida bir bo'limidir. Imlo qoidalari orqali biz so'z va so'z shakllarining bir xilda yozilishini tartibli tarzda yozma nutqda ifoda etamiz.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.M. Mirziyoyev e'tirof etib o'tganlaridek: «Yoshlarni zamonaviy bilim va tajribalar, ezgu fazilatlar egasi bo'lgan insonlar etib voyaga etkazish, ta'lim sifatini tubdan yaxshilash maqsadida, avvalo, o'quv dasturlari, metodik qo'llanmalarni ilg'or xalqaro mezonlarga moslashtirish, bolalarning tahliliy va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun ularga sermazmun va tushunarli darsliklar yaratish zarur». [1]

Asosiy qism. Imlo savodxonligini oshirish bilan bog‘liq mashqlarning turlari nihoyatda rang-barang. Ular o‘quvchidagi omloviy ziyraklikni oshirishga yordam beradi. Imloviy hushyorlik va imloviy sezgirlik so‘zlarning to‘g‘ri shakillarini tasavvur qila olishi, ulardagi xatolarni hamda xatolarning tiplarini seza olishi, tekshirishning to‘g‘ri variantini topa bilish ko‘nikmalarini bilish bilan bog‘liqdir ilgari buning eng asosiy yo‘li sifatida tegishli qoidalarga mos mashqlar tizimi ishlab chiqilgan. Bu ham to‘g‘ri yo‘l ammo ko‘rish, eshitish, qo‘l va nutqiy harakatlarga ham e‘tibor qilish kerak.

Ko‘rish omili - imlosi qiyin bo‘lgan so‘zlarni ko‘rib olish va ko‘chirish bu jihatdan o‘rinli bo‘ladi.

Tinglash omili – o‘quvchi o‘qituvchi aytayotgan so‘zlarni aniq eshitishi va uni anglab olishi kerak hisoblanadi. U tovushlarning ma’no farqlashini idrok etishi shart.

Aytib turib yoki talaffuz qilib turib yozish – o‘quvchilar, jumladan, boshlang‘ich sinflarda so‘zlarni bo‘g‘inlab talaffuz qilishadi. Ular birinchi bo‘g‘indagi dastlabki harfni o‘qib u anglatgan tovushni talaffuz qilishadi.

Ko‘chirib yozish – lug‘aviy birliklarni eslab qolishdagi eng unumdor usul bu ko‘chirib yozishdir. Metodist olimi M. R. Lvovanning ko‘rsatishicha, ”Ko‘chirib yozish yozma mashqlardagi eng faol ish turlaridan biri bo‘lib, yozuv texnikasi hamda hunixatni, imlo va grammatikani o‘rgatishda keng qo‘llaniladi”.

Eslab yozish – yozuvning bu turi xotirani, tafakkurni, nutqini rivojlantiradi, o‘quvchidagi o‘z-o‘zidan nazorat qilishni tarbiyalab boradi. [2;5-9]

Til axborot almashish vositasi sifatida og‘zaki va yozma shakillarga ega. Tilning bu ikki shakli o‘zaro aloqador bo‘lib, kishilar bir-birini tushunishlari uchun talaffuz va yozuv me‘yorlarini bilishlari muhim. Tilimizdagi aksariyat so‘zlar talaffuziga xos yozilsada, ayrim so‘zlar talaffuzidan farqli tarzda yoziladi. Savodxonlik bilan bog‘liq muammolar, aksariyat hollarda mana shu nuqtada yuzaga keladi. Shu bois savodxonlikni rivojlantirish uchun turli mashqlar ustida ishlash kerak hisoblanadi. [3; 3]

Shuning uchun ham turli xil shakildagi mashqlar bilan ishlash orqali o‘quvchiga yozma savodxonlikni oshirish mumkin hisoblanadi.

Hamda talaffuzi va imlosida farq qiluvchi so‘zlarning ayrim fonemalarini tushurib qoldirish orqali ham so‘larni to‘g‘ri yozish sharti orqali ha o‘quvchida imloviy savodxonlikni rivojlantirish mumkin. Masalan:

so...t – soat

t..nna - tonna

mumk..n - mumkin

a..vtobus – avtobus kabi.

Misol uchun, "Uchta 96ató, bitta to‘g‘ri" o‘yini orqali ham aynan 4-sinf o‘quvchilarining orfografik savodxonligini tekshirish bilan bir qatorda, o‘yin davomida xatolar ustida ishlash ham ularning to‘g‘ri yozish malakasini shakillantirish mumkin hisoblanadi. Bunda, o‘quvchilar ikki guruhga bo‘lingan holda x va h harflari ishtirok etgan so‘zlarni har bir ishtirokchi uchta 96ató va bitta to‘g‘risini yozgan holda davom ettiradilar hamda so‘zlar jamlangan varoqlar guruhlar orasida almashinib, har ikkala guruh ham raqib jamoaning to‘g‘ri va noto‘g‘ri yozgan so‘zlarini saralab chiqadilar bu o‘yin orqali esa ikki jamoa ham ham yozib, ham raqib jamoaning bajargan topshirig‘ini saralagan holda x va h harflari ishtirok etgan so‘zlar doirasida bilim va etarli malakaga ega bo‘ladilar. Bu kabi o‘yinlardan foydalanish esa o‘quvchining bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish bilanq bir qatorda, ularni jamoa bo‘lib ishlash kabi ko‘nikmalarini shakillantiradi.

Shuningdek, darsliklarda berilgan to‘g‘ri yozish malakalarini rivojlantiruvchi o‘quv topshiriqlari ham o‘quvchida dars jarayonida yozma nutqning sayqal topishi uchun juda unumlidir. Misol uchun, 2-sinf ona tili darsligida berilgan "So‘z ichida ketma-ket kelgan bir xil undoshlar" [Qosimova v.b., 208: 55] mavzusi doirasida berilgan mashqlar ham shular jumlasidandir:

144-mashq. O‘qing.

Yalqovlikni yiqqanmiz,

Katta yo‘lga chiqqanmiz.

Yetish uchun maqsadga,

Toblanib chiqqanmiz.

Po‘lat Mo‘min

Ketma-ket kelgan bir xil undosh harfli soʻzlarni boʻgʻin koʻchirish uchun boʻlib, sheʼrni yozing.

145-mashq. Oʻqing. Soʻzlarni boʻgʻin koʻchirish uchun boʻlib yoʻzing.

Gʻalla, chinni, tonna, barra, issiq, naqqosh, chittak, qubba, rassom, qissa.

Ushbu mashqlar hamda unda berilgan topshiriqlar orqali oʻquvchilarda orfografik qoidalarining har ikki turini amaliy jihatdan oʻrganish mumkin hisoblanadi. Yaʼni, qosh undoshlar imlosi va koʻchirish qoidalari kabi. Ushbu mashqlarni oʻquvchilar bajarish orqali oʻzlarida toʻgʻri yozishga doir amaliy koʻnikmalarni hosil qilib boradilar.[4; 124]

Xulosa. Aytish mumkinki, orfografik savodxonlik jamiyat rivoji uchun juda salmoqli hodisa hisoblanadi. Chunki imloviy savodxonligi boʻlmagan jamiyatda omi shaxslar koʻpayadi, imlo madaniyati tanazzulga yuz tutadi. Shunday ekan, boshlangʻich sinf oʻquvchilarini savodxon etib tarbiyalash bu jamiyatni savodxon etish demakdir. Bunda esa har bir oʻquvchining yozma savodxonligini shakillantirish hamda rivojlantirish uchun esa turli mashqlar tizimidan foydalanish naqsadga muvofiqdir. Bunda esa, boshlangʻich sinf oʻqituvchilari nafaqat ona tili darslarida balki, barcha darslarda har bir termin va soʻzlarning toʻgʻri yozib, toʻgʻri talaffuz etilishiga eʼtibor berishi lozim hisoblanadi. Chunonchi, imlo madaniyati har bir shaxsning jamiyatdagi oʻrnini belgilovchi asosiy omillardan biri boʻlib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимида киришиш тантанали маросимида бағиишланган Олий Мажлис палаталарининг кўшма мажлисидаги нутқ.—Тошкент:Ўзбекистон,2016. 136.

2. В. Тоʻxliyev, Н. Abdullayev, о. Ametova. Imloni oʻrganamiz. Toshkent. 2015.

3. Dilfuza Toʻxliyeva. Imloni oʻrganamiz. Toshkent. "Bayoz". 2020.

4. Subxonova S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining to'g'ri yozish malakasini rivojlantiruvchi o'quv topshiriqlari mazmuni tahlili. Lingvodidaktikaning dolzarb masalalari. Konfirensiya to'plami. Toshkent . – 2024.

5. Matchonov S. , Bakiyeva H. v.b. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent, "Ishonchli hamkor". – 2021. 642 b.

6. Abdullayeva Q. , Rahmonbekova S. Diktantlar to'plami. Vektorpress. – T. ; 2011; 191 b.

7. G'ulomov A., Sayfullayeva R., Ernazarova M. v.b. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. Muharrir. Toshkent. – 2023. 370 b.

8. Qosimova K. , Matchonov S. v.b. Ona tili o'qitish metodikasi. "Noshir", Toshkent. – 2009. 351 b.

9. Abdullayeva, M. O. Q. (2023). Raqamli resurslar asosida adabiyot darslarini o'qitish usullari. *Academic research in educational sciences*, 4(CSPU Conference 1), 7-11.

10. Saparniyazova, M. (2022). Fononeymlar: tilda nom yaratishning fonetik xususiyatlari. *Uzbekistan language and culture*, 5(1).

11. R.T Umarov, N.R Umarova, F.A O'ralova. Publitsistika uslubini o'qitish orqali o'quvchilarning nutqini o'stirish. - Научное знание современности, 2020.

12. Ismailov, G. M. (2016). Phraseological Picture Of The World In The Turkic Languages. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 11(43), 5-7.

13. Baxramova, M. (2025). O'zbek va koreys tilida kelishik qo'shimchalar tarjimasidagi tafovut tasnifi. *Inter education & global study*, 3(11), 320-326.

14. Baxramova, M. (2026). Koreys tilida kelishiklarning ahamiyati va roli. *The theory of recent scientific research in the field of pedagogy*, 4(39), 54-57.